

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

Уляна Рупешівна КРИВОНОЖЕНКОВА,

студентка Харківського університету

Науковий керівник: *Крайник Г. С.,*

*канд. юрид. наук, доцент
Харківського університету*

Головним природним правом кожної людини в історії України Конституцією закріплене право на життя. Ст. 27 Основного Закону України передбачає: «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» [1, с. 133]. Життя є найбільш цінним із благ людини [2]. За його відсутності людину не можуть цікавити її особисті, сімейні, політичні, економічні та інші права. Чого коштують для особи, наприклад, право на громадянство, на працю, свобода слова або свобода творчості тощо, коли людина не має ніякої змоги скористатися жодним із цих прав чи свобод? Крім того, життя кожної людини є благом не тільки для неї. Таким благом воно є і для українського суспільства, і для світового, а ставлення суспільства до життя кожної окремої людини є найкращим показником його духовного розвитку.

Закріплення в нормативних актах права на життя передбачає не лише констатацію цього явища, але й певні обов'язки держави приймати ефективні правові норми. Право на життя та його захист гарантують низка нормативних актів, зокрема: Конвенція про захист прав людини і основоположних та основних свобод [3], Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації [4], Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання [5], Конвенція про права дитини [6], Конвенція про права осіб з інвалідністю про права інвалідів [7], Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [8], низка міжнародних декларацій: Міжнародна Декларація стосовно трансплантації людських органів; Гельсінська декларація Всесвітньої медичної асоціації «Етичні принципи медичних досліджень за участю людини у якості об'єкта дослідження», Женевська декларація, Заява Всесвітньої Медичної Асоціації про торгівлю живими органами (1985 р.), а також 186-ий Додатковий протокол до Конвенції з прав людини та біомедицині відносно трансплантації органів і тканин людини [9; 10 та ін.]. Важлива роль чинних нормативних актів: Конституція України, Цивільний кодекс України, Кримінальний кодекс України тощо.

1. З головних положень цих міжнародних договорів, що стосуються трансплантології, випливають наступні принципи: вилучення органів у донора можливе лише з метою лікування, із дотриманням усіх професійних обов'язків та стандартів; повна поінформованість донора та реципієнта; посвідчення смерті донора двома або більше лікарями; неприпустимість присут-

ності лікарів, що посвідчили факт смерті, при вилученні органів із тіла померлого донора; заборона торгівлі органами, а також заборона отримання вигоди за надання органів для трансплантації.

На жаль, ні в українському, ні в міжнародному праві не існує єдиного визначення початкового моменту життя людини. Згідно із законодавством України людина з'являється в момент народження і припиняє життя після смерті мозку. Це означає, що українське законодавство на даний час не розглядає ненароджену істоту як людину, хоча і може визнавати у випадках, встановлених законом, інтереси зачатої, але ще не народженої дитини» (ч. 2 ст. 25 Цивільного кодексу України). Проте на пізніх строках вагітності плід цілком життєздатний, усі органи функціонують, тому доцільно закріпити на законодавчому рівні початкову точку захисту життя - з 24-25 тижнів з моменту запліднення, а не з часу народження, з практичної точки зору це початковий момент життя людини, коли дитина зможе жити самостійно, без допомоги організму матері.

У свою чергу, кінцевим моментом життя людини, моментом незворотної смерті людини є момент смерті її головного мозку, або її біологічна смерть. Смерть мозку визначається при повному і незворотному припиненні всіх його функцій, що реєструється при працюючому серці і штучній вентиляції легень [11, с. 169]. Відповідальність за діагноз смерті людини на підставі смерті мозку покладається на консиліум лікарів, що встановлюють смерть мозку, того лікарняного закладу, де померла особа та оформляють відповідний Протокол та Акт констатації смерті людини, затверджений наказом МОЗ України від 26.07.1999 р. № 184 «Про затвердження форм облікової статистичної документації, що використовується в стаціонарах лікувально-профілактичних закладів» [12].

2. Реалізація обов'язку «захищати життя людини» привела до прийняття в українському законодавстві цілого ряду правових норм, які повинні забезпечувати найбільш повне дотримання права на життя і відповідальність за смерть людини. Так, Кримінальний кодекс України (далі – КК України) визнає злочинними різні види умисних вбивств (передбачених статтями 112 «Посягання на життя державного чи громадського діяча», 115 «Умисне вбивство», 443 «Посягання на життя представника іноземної держави»). За вказані види умисних вбивств вік суб'єкта – з 14 років (окрім ст. 118 КК України, де вік, з якого настає кримінальна відповідальність – з 16 років).

Також передбачена відповідальність за необережне позбавлення життя (стаття 119 КК України «Вбивство через необережність», ч. 2 ст. 121 «Умисне тяжке тілесне ушкодження»). Спеціальними видами норм, якими передбачено необережне позбавлення життя людини є, зокрема: ч. 2 ст. 271 «Порушення вимог законодавства про охорону праці», ч. 2 та ч. 3 ст. 286 КК України «Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами») тощо. Вік, з якого настає кримінальна відповідальність за вказані види необережного позбавлення життя людини – з 16 років, окрім ч. 2 ст. 121 КК України, де вік – 14 років.

3. Ще одне важливе питання, коли особа свідомо бажає піти з життя за певних об'єктивних обставин та просить іншу особу про допомогу, мова йде про еутаназію умисне позбавлення життя невиліковно хворого, що внаслідок хвороби зазнає страждань, з метою припинення його страждань, В Україні

вона поки не є правомірною і це велика упущення. У ст. 52 Закону України зазначено: «Медичним працівникам забороняється здійснення евтаназії – навмисного прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань».

Більш того, якщо лікар застосовує до пацієнта евтаназію, передбачена кримінальна відповідальність за ст. 115 «Умисне вбивство» (карається у ч. 1 ст. 115 позбавленням волі від 7 до 15 років, а у ч. 2 – від 10 до 15 років або довічним позбавленням волі). Без згоди пацієнта це кваліфікується, як ненадання допомоги хворому, що призвело до його смерті або інших тяжких наслідків. Покарання передбачене статтею 139 КК України і карається для лікарів обмеженням волі до 4 років або 3 років позбавлення волі з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (від 1 до 3 років).

Аналіз законодавства і судової практики свідчить, що в багатьох країнах застосовується евтаназія і вона вважається законною. Крайник Г., Семеніхін І., Сидоренко О. вважають за доцільне, а Новікова В.В. підтримує внесення доповнень у ст. 52 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»: «Медичним працівникам дозволяється здійснювати евтаназію - умисне прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань при наявності його згоди і висновку комісії, що складається не менше ніж з трьох лікарів про невиліковність хвороби, яка викликає суттєві фізичні муки (страждання) хворого» [13; 14]. Дозвіл на евтаназію не порушує ст. 27 Конституції України, тому що не відбувається свавільного позбавлення життя людини.

Список використаних джерел:

1. Кривоноженкова У. Р. Правове забезпечення права на життя в Україні. *Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності*: збірник матеріалів засідання № 1 постійно діючої Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 24 вересня 2021 р.). Кропивницький: ТОВ «Центрально-Українське видавництво», 2021. 490 с. С. 133-136.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
4. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text.
5. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text.
6. Конвенція про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
7. Конвенція про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text.
8. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text.
9. Декларація прав дитини від 20 листопада 1959 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384
10. Американська конвенція про права людини або Пакт Сан-Хосе. URL: <https://znaimo.com.ua>
11. Dunaieva T.Y., Krainyk H.S. Determination of the initial moment of life of a person in Ukraine. *Georgian medical news*. 2020. № 1. P. 169-174.

12. Інструкція щодо констатації смерті людини на підставі смерті мозку затв. наказом МОЗ України від 25 вересня 2001 р. № 226. *Офіц. вісник України*. № 42. Ст. 1804.

13. Крайник Г., Семенихин И., Сидоренко О. Отдельные правовые и медико-социальные аспекты реализации права на жизнь и эвтаназию в Украине. *Georgian medical news*. 2020. № 3. С. 134-139.

14. Новікова В. В. Щодо поняття евтаназії та правових аспектів права на життя в Україні. *Теоретичні та практичні проблеми конституціоналізму в Україні (круглий стіл з нагоди 25-ї річниці Конституції України)*: збірник матеріалів доповідей учасників круглого столу. (м. Харків, 18 черв. 2021 р.). Харків, 2021. 95 с. С. 85-88.